

Kiinan lähihistoria uusiksi?

Jung Chang ja Jon Halliday: Mao. Suom. Jaana Iso-Markku. Otava, Helsinki, 2006. 887 s. Englanninkielinen alkuteos *Mao – The Unknown Story*. Jonathan Cape, London, 2005. 814 s.

■ Yksi vuoden 2006 suurista uutisaiheista oli Muhammedpilakuvista syntynyt kriisi, joka toi Lähi-idän kaupunkien kaduille vihaisia uskonnollisen idolinsa kunniaa puolustavia väkijoukkoja. Kiinatutkijalle näissä kuvissa oli jotain perin tuttua – hyvin samantapaisia kuviahan välittyi länsimaihin

juuri Kiinasta 60-luvun kulttuurivallankumouksen aikoihin, jolloin miljoonapäiset ihmismassat osoittivat suosiotaan ja palvontaansa Kiinan suurelle ruorimiehelle, puhemies Maolle.

Yksi tämän liikehdinnän silloisista osanottajista Jung Chang¹ on kirjoittanut silloista idoliensa käsittelevän teoksen *Mao – the Unknown Story* (2005) yhdessä miehensä Jon Hallidayn kanssa. Tämä teos, jonka perimmäinen tarkoitus on juuri Maon henkilökultin romuttaminen ja kääntäminen pääläelleen, on kohahduttanut Kiinan nykyhistorian tutkijoita ympäri maailmaa. Sisältäähän teos runsaasti väitteitä, jotka pitäessään paikkansa johtaisivat Kiinan sosialistisen vallankumouksen (1920–49) ja sen jälkeisen Maon valtakauden (1949–76) historian uudelleen kirjoittamiseen monelta osin.

Kirjalliselta kannalta teos on rakennettu helposti seurattavaksi tragediaksi, jossa päähenkilön pahantahtoiset motiivit tuodaan ensin esille, ja sitten kuvataan näiden motiivien pohjalta tehtyjen tekojen traagiset seuraukset. Maon persoona esitetäänkin teoksessa lähes pelkästään kielteisin värein vallanhaluisena ja ego-sentrisenä, laiskana, älykkäänä mutta kierona, opportunistisena, vehkeilevänä, epälojalina lähimmäisilleen, empatiaan kykenemättömänä, vallanhaluisena ja sadistisena. Nämä luonteenpiirteet tuodaan esiin jo Maon nuoruuden ajatuksissa, joiden joukosta esitetään

1. Ks. Jung Changin henkilökohtainen selviämistarina teoksessa *Villijoutsenet*, suomennettu 1992.

mm. kohta, jonka mukaan Mao näki kaikkien moraalisten ja eettisten sääntöjen ainoana mittana sen, miten hyvin ne palvelivat häntä itseään. Tälle psykologiselle kuvaukselle kirjoittajat sitten rakentavat monipolvisen, mutta pohjimmiltaan yksinkertaisen, kuvauksen siitä, miten Mao ensin saavutti johtavan aseman Kiinan kommunistisessa puolueessa mitään keinoja kaihtamatta, ja kuinka hän sitten käytti lopun valtakauttaan ajaessaan kahta asiaa: oman valtansa säilyttämistä ja Kiinan suurvalta-asemaa. Kirjoittajat näkevätkin kaikkien Kiinan lähihistorian poliittisten katastrofien juontuvan näistä kahdesta syystä ja viimekädessä siis Maon persoonasta.

Teos käy läpi kaikki Maon valtaannousun ja valtakauden tärkeimmät vaiheet Kiinan kommunistisen puolueen perustamisesta kulttuurivallankumoukseen (1966–76) ja Maon kuolemaan 1976. Kuvaukset ovat useimmiten lähes totaalisesti ristiriidassa virallisen kommunistisen historiankirjoituksen, ja osittain myös länsimaisten valtavirtaesitysten, kanssa. Ne sisältävät pieniä ja isoja seikkoja ja tapahtumia, kuten mm. sen, kuinka Kiinan kommunistinen puolue itse asiassa perustettiin vuotta aikaisemmin (1920), ja ilman Maoa, toisin kuin Kiina kommunistisen puolueen virallinen historiankirjoitus sen on antanut ymmärtää; kuinka kommunistiset johtajat kannettiin kantotuoleissa läpi koko pitkänä marssina tunnetun paon kansallisilta joukoilta 1934–35; ja kuinka Japanin vastaisen sodan (1937–45) aikainen kom-

munistien neuvostoalue Sha'anxin maakunnassa sai suurimman osan tuloistaan oopiumkaupalla. Kirjoittajien mukaan Mao myös itse asiassa määräsi kommunistit pidättymään suurilta taisteluilta japanilaisia vastaan siinä toivossa, että Japani löisi kansalliset joukot ja kommunistit sitten löisivät Japanin Neuvostoliiton tuella. Muita kirjassa esitettyjä väitteitä ovat mm. se, kuinka Mao yllytti 1950 Kim Il-Songin sotaan Etelä-Koreaa ja Yhdysvaltoja vastaan ja jatkoi sotaa pohjoiskorealaisista välittämättä niin kauan kuin pystyi sodan avulla saamaan aseapua Neuvostoliitosta.

Kenties kiinnostavin kirjan väite on kuitenkin jo mainittu Maon salainen suurvaltahanke, jonka hän kirjoittajien mukaan määräsi heti vallankumouksen jälkeen 1949. Hanke nojasi Neuvostoliitolta saatavaan talous- ja aseapuun ja kaiken tuotannon alistamiseen aseavustelulle ja sitä tukevalle teollisuudelle. Juuri tämän suurvaltanhankkeen kirjoittajat katsovat olleen sekä suuren harppauksen (1958–61) että kulttuurivallankumouksen takana. Kuten kirjoittajat asian esittävät, kulttuurivallankumous johdettiin Maon halusta puhdistaa häntä ja suurta harppausta vastustanut pragmaattinen siipi puolueesta. Tämän pudistuksen pyörteisiin temmattiin myös nuori Jung Chang ilman, että asioiden oikeaa laitaa koskaan kerrottiin hänelle tai hänen kohtalontovereilleen, Maoa palvoneille punakaartilaisnuorille. Nämä Mao sittemmin petti lähettämällä heidät maaseudulle alkeellisiin oloihin luvattuaan heille ensin

johtajan aseman uudessa sosialistisessa Kiinassa.

Ajatus suurvaltaohjelmasta on uusi ja mielenkiintoinen. Se myös tuntuu selittävän joitain seikkoja, joita aikaisempi historiantutkimus ei ole pystynyt selittämään. Esimerkiksi suurta harppausta seurasi suuri nälänhätä 1959–61, jolloin jopa 30–40 miljoonan kiinalaisen arvioidaan kuolleen nälkään ja sen tuomiin sairauksiin. Normaalisti tämä on selitetty sillä, että Maon talouspolitiikka suuntasi ponnistukset teollistamiseen, kuten tehottomiin ”takapihamasuuneihin”, jolloin peltotuotantoon ei riittänyt työvoimaa. Myös valheelliset tuotantoluvut maaseudulla aikaansaivat sen, että maalaisten tuli luovuttaa kaikki todellinen tuotantonsa valtiolle, jolloin he jäivät ilman ruokaa. Kaikki tämä on ennestään tuttua suuren harppauksen kuvauksista, mutta yhtä kysymystä ei ole tehty: mihin luovutettu ruoka meni? Useat ajan kuvaukset kertovat nälästä, vaikkei yhtä pahasta kuin maaseudulla, myös kaupungeissa, jopa Pekingissä. Jung Chang ja Jon Halliday väittävät ruuan menneen pääosin vientiin Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan, mistä Mao osti sen avulla aseita ja ystäviä. Esimerkiksi Itä-Saksan elintarvikkeiden säännöstely voitiin lopettaa, koska Kiina myi maahan tarpeeksi halpaa ruokaa. Edes nälänhätä ei väitetysti vähentänyt tätä elintarvikkeiden vientiä Kiinasta. Vaikka suurvaltaohjelmaa ei hyväksyisikään suoralta kädetä selitykseksi, itäblokin sisäisen ulkopoliittikan ottaminen mukaan suuren harppauksen traagisten seurausten selittämi-

sessä on mielenkiintoinen lisä itsessään ja tulisi tutkia tarkemmin.

Kirjaa on arvosteltu laajasti sen sisältämistä useista virheistä ja kritiikittömästä lähteiden käytöstä sekä yksisilmäisestä pyrkimyksestä mustamaalata Mao ja tehdä hänestä suurin 20. vuosisadan hirviöistä, jolle jopa Hitler ja Stalinin häviävät. Maon persoonan kuvauksessa ei kuitenkaan ole juuri mitään uutta. Esimerkiksi hänen henkilöäkärinsä Li Zhisui (*The Private life of Chairman Mao*, 1994) antaa hyvin samanlaisen todistuksen Maosta kylmän laskelmoivana ja arvaamattomana manipulaation mestarina, jota ympäröi hännystelijöiden hovi. Kuva on kuitenkin ristiriidassa joidenkin muiden vanhempien, mutta yhä vaikutusvaltaisten, Mao-teosten kanssa, kuten Edgar Snown Punatähti Kiinan yllä (suomeksi 1973), ja Stuart Schramin Mao Tse-tung (1966), joissa Maosta on rakennettu – Maon tuella kuten Chang Jung osoittaa – ainakin osittain liian sankarillinen kuva myös länsimaissa. Ongelmallista ei kirjassa olekaan nähdäkseni Maon psykologinen kuvaus, vaan teoksen sitoutuminen totaalisen kielteiseen Mao-kuvaan siinä määrin, että lähdekritiikki ja sen tuomat kaikki vastalauseet ja vaihtoehtoiset selitykset tapahtumille suljetaan pois. Syntyy tulos, joka on tehokas tragediana, mutta jonka kyky tehdä oikeutta kohteelleen ei aina vakuuta. Tämän arvostelun kirjoittaja ei itse usko Maon olleen erityisen miellyttävä henkilö, mutta esimerkiksi Maon aatteellisuuden kyseenalaistaminen estää ymmärtämästä

paljon niitä valintoja, joita hän teki. Tällä tarkoitan sitä, että vaikka henkilökohtainen vallassa säilyminen olikin varmasti Maolle tärkeä ja keskeinen tavoite, myös hänen omalla tavallaan tulkitsemansa sosialismin rakentaminen Kiinaan oli hänelle tärkeä ohjenuora politiikassa – riippumatta siitä että tämä toi tuhoa ja kärsimystä miljooniin kiinalaisiin koteihin. Maon politiikan selittäminen pelkästään hänen vallanhalullaan ja pahuudellaan ei ole tyydyttävää. Kirjan kritiikissä on myös esitetty useita virheellisiä kohtia sen sisältämissä kuvauksessa, ja sen joka haluaa teosta käyttää, kannattaakin tutustua esitettyihin vastaväitteisiin ensin (ks. esim. *China Journal* tammikuu 2006).

Kiinnostavaa on teoksessa kuitenkin myös se, kuinka se on voitu ollenkaan kirjoittaa. Tutkimus perustuu laajoihin haastattelu- ja arkistomateriaaleihin, jotka on hankittu paikasta Kiinasta. Mao on kuitenkin yhä vieläkin arkaluontoinen aihe kommunistiselle puolueelle, koska Maon henkilöhistoria on pitkälti yhtenevä kommunistisen puolueen historian kanssa. Maon kuoltua 1976 puolueelta meni 6 vuotta laatia virallinen esitys hänen roolistaan ja merkityksestään puolueelle ja Kiinalle. Tämä tulkinta on yhä virallisesti voimassa ja noudattelee vuoden 1956 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen päätöstä Stalinista ja hänen virheistään. Näiden tulkintojen mukaanhan ne virheet, jotka kumpikin puolue myönsi historiassa tehneensä, eivät olleet seurausta poliittisesta järjestel-

mästä (yksipuoluediktatuuri), vaan johtajan oikuista ja persoonasta. Siten Kiinan kommunistinen puolue on julistanut Maon viimeisimpien vuosien politiikan, erityisesti kulttuurivallankumouksen (1966–76), virheelliseksi, mutta näkee hänen roolinsa keskeisen tärkeänä vallankumouksessa ja sen jälkeisinä ”hyvinä vuosina.”

Mao on siis 70 % hyvä ja 30 % huono. Ja juuri tuolle 70 %:lle hyvää suoritusta puolue perustaa valtansa oikeutusta yhä vieläkin. Koska Changin ja Hallidayn kirja hyökkää tuota 70 %:a vastaan, onkin kysyttävä, kuinka he ovat saaneet niin paljon materiaalia näinkin arkaluontoisesta asiasta Kiinasta? Yksi tulkinta on, että teos on osa puolueen sisäistä valtakamppailua, jossa uudistusmieliset voimat pyrkivät vieämään Maon arvovalan puolueen vasemmistosiiveltä. Tällainen kritiikki itsessään ei olisi mitään uutta, vaikka sen yksityiskohdat ovatkin nyt huomattavasti runsaammat kuin ennen. Changin ja Hallidayn teoksessa vallankumous meni jo alun perin harhaan, koska sen peräsimessä oli Mao Zedong.

Virheistään huolimatta kirja on kuitenkin suositeltava Kiinan lähihistoriasta kiinnostuneille juuri tavallisesta poikkeavien tulkintojensa, jotka panevat lukijan ajattelemaan asioita toiselta kantilta, ei ehkä niinkään sen sisältämän Maukuvauksen, ansiosta.

Lauri Paltemaa